

ОЛЬГА КАРАБІНСЬКА

Тема бакалаврської роботи: "Епістолярна панорама літературної доби кінця XIX – початку XX ст."

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент Чайковська В.Т.

Листи Лесі Українки в контексті літературної доби кінця XIX – початку XX ст.

Сьогодні повсюдно зростає увага до епістолярної літератури. Це один із тих виграшних науково-дослідних сюжетів, який допоможе заповнити велику кількість білих плям в українському красному письменстві, повернути рідній літературі цілий ряд самобутніх постатей. В. І. Кузьменко так говорив про важливість цього літературного жанру: "Жодні спогади сучасників, жоден музей не здатний так відтворити атмосферу, в якій жив і працював письменник, як це може зробити його листування" [4; 57].

"Листи українських класиків зламу століття – Франка, Лесі Українки, Кобилянської, Коцюбинського, Стефаника та їхніх численних кореспондентів – навколо цих центрів утворилися репрезентативні й змістовні епістолярні масиви, без яких годі збагнути український історико-літературний процес, інтелектуальні й мистецькі обрії української культури", – зазначала М. Коцюбинська [3; 16].

Сьогодні епістолярна спадщина Лесі Українки складає понад 750 листів. Відомо понад 40 адресатів Лесі Українки, листи до яких зібрані частково. Серед них листи до її найближчого родинного (мати, батько, брати, сестри, родина М. П. Драгоманова) та літературного оточення (І. Я. Франко, М. І. Павлик, О. Ю. Кобилянська, В. С. Стефаник, О. С. Маковей, М. М. Коцюбинський, А. Ю. Кримський).

Листи Лесі Українки дуже різноманітні та надзвичайно змістовні. В них письменниця порушувала безліч важливих питань, що турбували літераторів того часу.

"Великій поетесі було притаманне особливо гостре відчуття й розуміння мистецтва як історичної діяльності, як способу духовно-практичного освоєння навколишнього світу" [1; 41], – зазначає Л. О. Гаєвська. Так, наприклад, у листі до Івана Франка вона писала: "...наші слова стають нашими ділами і судять нас люди "по ділах наших", а над ким того фатуму нема, той базикає собі, скільки схоче, і ніхто з нього нічого не питає... Чи ж не Ви самі сказали про поетів: "Най будуть щирі, щирі, щирі!" Отут весь закон і пророки!" [10; 18].

Леся Українка була прихильницею лірики, хоч і вона повністю не задовольняла поетесу. Напевне, саме тому вона дуже велику увагу приділяла драматичному жанру. Критикуючи тогочасних театр за обмеженість репертуару, Леся Українка доклала великих зусиль, щоб збагатити тематику п'єс: "...Ми прагнемо бачити нові п'єси українських авторів, такі п'єси, щоб у них малювалося не тільки життя неосвіченої частини нашого народу, а життя всіх частей, усіх станів, усіх шарів нашого народу; ми хочемо, щоб театр і у нас, як у інших народів розширював наш розумовий виднокруг, освітлював ті питання, що турбують душу інтелігента наших часів" [7; 268].

Одним з найболючіших питань для Лесі Українки було те, що багато творчих задумів залишалися нереалізованими. "Чому все має право на сльози: і туга материнська, і нещасне кохання, і громадський жаль, а тільки душа поета, що втратила діти свої, мусить мовчати? [10; 16], – з розпачем роздумує поетеса над долею творів, що не побачили світ в силу тих чи інших обставин.

В своїх листах Леся Українка роздумувала над долею української літератури. Коли до рук письменниці потрапив черговий випуск журналу "Рідний край", редактований Оленою Пчілкою, Леся Українка написала: "Белетристику "Рідного краю" читаю уважно і з приємністю бачу, що земля наша "не оскудеває", далєбі, люди багато пишуть! І притім незгірше!" [10; 232].

Письменниця прагнула до оновлення літератури, тому підтримувала новітні течії, зокрема такий літературний напрям як новоромантизм яскраво відбився у її творах. О. Ковальова зазначає: "Леся Українка одна з перших запровадила поняття модернізм (1899) в українській літературі, послідовно обстоювала право на його існування у полеміці з народницькими опонентами, переконувала всіх, що ніколи не зречеться "прапора модерністичного" [2; 51].

Леся Українка співпрацювала з великою кількістю періодичних видань як українських, так і зарубіжних. Вона писала, що "чим більше поважних журналів стоятиме в моєму "формулярі" професіональному, тим легше буде мені надалі здобути собі повсякчас літературний заробіток" [11; 283].

Особливим у Лесі Українки було ставлення до літературної критики. Це для письменниці – своєрідна школа самовдосконалення. На кожен свій новий твір із нетерпінням чекала реакції у

літературно-критичних колах, причому завжди потребувала компетентних порад тямущої і літературно освіченої людини [12].

Письменниця надавала великого значення критиці: практично у всіх листах до матері та друзів вона висловлювала стурбованість з приводу зтяжненого замовчування критики на сторінках періодики: "Нашій літературі багато чого бракує, але найбільше бракує доброї і талановитої критики, – писала вона до О. Маковея, – ...я хотіла б, щоб судили мене по щирості, не вважаючи ні на молодість, ні на молодість нашої літератури, а я б тоді відала, як мені з тим судом обійтися. Щоб розв'язати руки до гострішої критики я скажу, що ніколи не ображаюсь, коли судять мою роботу" [8; 155].

Листи Лесі Українки цінні як зразок самоаналізу – психологічного й художнього, живе свідчення того, як поетеса поступово виривалася за рамки того народницько-популяризаторського, "для домашнього вжитку", контексту, який культивувався замолоду в родинному колі. М. Коцюбинська зазначає: "В листах до Франка, Кримського, Кобилянської – спроба оцінки власної творчості, унікальна тим, що поєднує природну самооцінку і критичний погляд мовби збоку" [3; 44].

Леся Українка сама бачила недоліки своїх творів, але вона вважала, що "поправляти давно написану і скінчену річ дуже трудно, бо вже ніяк не можна погодити тодішньої течії думки з теперішньою" [8; 169]. Вона писала: "Мені дуже подобається вираз Віктора Гюго: "Corriger un oeuvre par un autre [Виправляти один твір другим (франц.) – О. К.]" [8; 169].

Дуже рідко вона була задоволена з першого варіанту своїх творів, тому часто переробляла їх. "Я сімими днями кінчила "Одинок" (як його назвуть, я й сама не знаю!). Здається, вийшов непогано, тільки все-таки я його буду немало поправляти" [9; 217].

Інтереси літератури настільки були близькі Лесі Українці, що вона дуже часто в листах робила критичні зауваження або навіть подавала цілі рецензії. У своїх висновках поетеса була оригінальною і суворою, це завжди була її особиста думка, незалежна від будь-яких авторитетів. Звичайно, в деяких оцінках Леся Українка була дещо упередженою, "але всі ці помилки і надто суб'єктивні твердження свідчать тільки про те, що Леся Українка була людиною з яскраво вираженою індивідуальністю і ні у кого не позичала думок, не користувалася штампами" [6; 336-337]. У листі до Івана Франка вона писала: "...се, власне відгук, тож не дивуйтесь, коли в ньому бракуватиме об'єктивності, бо я не стільки думаю, скільки почуваю, те що маю казати" [10; 13].

У своїх листах Леся Українка часто критично оцінювала твори своїх сучасників, і ці зауваження завжди були обґрунтовані, тому більшість авторів прислуховувалися до них. А. Кримський зазначав, що він не знає жодного іншого письменника, який би так сумлінно ставився до своєї роботи. До того як написати свою драму чи поему, Леся Українка завжди ретельно вивчала матеріали, пов'язані з цією темою, тому неважко здогадатися, що перед тим, як винести вирок, поетеса детально розглядала твори. В епістолярії поетеси можна зустріти відгуки на творчість майже всіх літераторів того часу, як відомих, так і початківців.

Вона навіть наважувалася вказувати на якісь недоліки такому досвідченому письменнику як Іван Франко. Так, в листі до нього вона "приватно критично" оглядала його поему "Лісова ідилія": "Що скажу Вам про Вашу поему? Вона ще не скінчена і думка моя про неї не скінчена. В заспіві (до Вороного) мені не скрізь подобається стиль, але про те, якби Ви схотіли, ми поговорили б з книжкою та олівцем в руках... Пролог мені дуже сподобався в першій уступі, навіть нічого не можу сказати з погляду стилю... Щодо форми, то є одна строфа задовга... Само по собі оповідання не зле, але щоб його Вам ліс отак чітко і складно розповів, то не вкладається в мою голову" [10; 18].

Також Леся Українка схвально відгукнулася на збірку І. Франка "Зів'яле листя": "...мені аж сором, що я його досі не маю, тимчасом як воно мені дуже подобалось по тих уривках, які трапилось читати по журналах" [9; 73].

Письменниця тісно співпрацювала з А. Кримським. Леся Українка часто зверталася до нього за порадами з приводу історичної відповідності того чи іншого твору. В свою чергу, письменниця часто давала оцінку творчому доробку товариша. Дуже детально охарактеризувала поетеса повість А. Кримського "Андрій Лаговський".

Немало уваги приділила письменниця й творчості І. С. Нечуя-Левицького, критикуючи його невдалі спроби відійти від реалізму й написати твір у дусі нових течій. Нищівної критики зазнали повісті "Над Чорним морем" і "Без пуття".

Схвальний відгук отримала і перша збірка новел "Синя книжечка" В. Стефаніка: "Гарні його нариси, тільки сумні невимовно... врешті, вся наша література веселістю не відзначається..." [9; 142]. Трохи пізніше Леся Українка підготувала відчит про письменників-буковинців, цитати, що вона умістила до нього, "справили на слухачів якнайкраще враження, надто зацікачувала навіть сторонніх людей (не українців) "Синя книжечка" [9; 161].

В одному з листів Леся Українка написала відгук на книгу Б. Грінченка "Писання", яку той надіслав їй у подарунок. Найбільше їй сподобався цикл поезій "На селі". Вона писала: "...може, се тому, що я люблю таку чисту, прозору епіку, якої сама зроду не вміла вдати і яку так чудово вдали

Ви, а може, ще й тому, що в сих малих і простих образках став, як живий, мені, вічній мандрівниці, той рідний край, що я так зрідка і недовго бачу останніми роками" [10; 92].

Також в її листах знаходимо оцінки молодих літераторів: О. Колесси, Д. Лукіяновича, М. Яцкова, М. Кононенка, І. Стешенка, Н. Кибальчич. Найбільш негативне враження на письменницю справили твори Лукіяновича: "Невже, боже мій, галицька шляхта така дика? Як же люди живуть в Галичині? Треба признати, що Лукіянович і стиль собі виробив якраз для таких тем, читаєш так, немов будяки їси, абсолютно не вміє писати" [8; 304].

Найбільше уваги в епістолярії Лесі Українки приділено творчості Ольги Кобилянської. Критичні оцінки вона давала в листах до М. Павлика, ще до особистого знайомства з авторкою, а надалі, в особистому листуванні, сміло відзначала переваги і недоліки творів письменниці.

Леся Українка завжди схвально ставилася до описів буковинської природи у творах товаришки. Тож і оповідання "Некультурна" зустріла з великим захватом: "Що то за пишне оповідання, ота "Некультурна"! Я не вмію розказати Вам, яке чудове враження справила вона на мене. Які типи, які пейзажі! В нашій літературі нема пейзажиста над Вас, і я не знаю, як готова цінити Вас за се, бо дуже люблю пейзаж в літературі, і завжди мені бракувало його в нашому письменстві" [9; 160].

Найглибше враження на письменницю справила повість "Через кладку" основана на автобіографічних матеріалах: "Так багато пізнаю, що не можу ставитись об'єктивно до сеї повісті, не можу її "критикувати", для мене вона немов шматок життя ще не пережитого, а такого не критикують" [10; 456-457].

Часто Ольгу Кобилянську критикували за "німеччину" в творах. Але Леся Українка вважала інакше, про що й писала в листі: "...в тій німеччині був Ваш рятунок, вона дала Вам пізнати світову літературу, вона вивела Вас в широкий світ ідей і штуки, – се просто б'є в очі, коли порівняти Ваші писання з більшістю галицьких...там (у гал[ицьких] писаннях) чути закуток, запічок, – у Вас гірську верховину, широкий горизонт" [9; 111].

Ці закиди критики, на думку Лесі Українки, тільки відштовхнуть О. Кобилянську від української літератури. Тому "не треба дорікати їй щодня "німеччиною", не називати чужою, екзотичною квіткою, а признати за нею те почесне місце в нашій літературі, на яке вона цілком заслуговує" [9; 126].

Таким чином, розглянувши листи Лесі Українки можна справедливо назвати їх "дзеркалом її високої і натхненної душі" [5; 7]. Епістолярна спадщина видатної поетеси є неоціненним джерелом для вивчення літературного процесу кінця XIX ст. В. Кузьменко справедливо зауважив: "Письменницький епістолярій – не лише документальне біографічне джерело першорядної ваги, а й ключ до розуміння ідейно-художніх пошуків письменників і ширше – духовних запитів епохи" [4; 60].

Література:

1. Гаєвська Л. О.. Леся Українка про специфіку мистецтва // Рад. літературознавство. – 1982. – № 4. – с. 41-47.
2. Ковальова О. Леся Українка: вибір модернізму // Дивослово. – 2004. – № 10. – с. 51-54.
3. Коцюбинська М. Х. "Зафіксоване і нетлінне": Роздуми про епістолярну творчість. – К.: Дух і література. Харківська правозахисна група, 2001. – 300 с.
4. Кузьменко В. І. Письменницький епістолярій в українському літературному процесі 20-50-х років XX ст. // Слово і час. – 1999. – № 2. – с. 57-60.
5. Мірошниченко Л. П. Над рукописами Лесі Українки. Нариси з психології творчості та текстології. – Київ, 2001. – 264с.
6. Ряппо А. Образ Лесі Українки в її листуванні // Леся Українка. Публіцистика. Листи. Статті. Дослідження / За ред. О.К.Бабишкіна. – Київ: Видавництво Академії Наук Української РСР, 1954. – с. 323-337.
7. Українка Леся. Зібр. творів: У 12-ти т. – Київ: Наукова думка, 1979, т. 8. – 542с.
8. Українка Леся. Зібр. творів: У 12-ти т. – Київ: Наукова думка, 1979, т. 10. – 532с.
9. Українка Леся. Зібр. творів: У 12-ти т. – Київ: Наукова думка, 1979, т. 11. – 478с.
10. Українка Леся. Зібр. творів: У 12-ти т. – Київ: Наукова думка, 1979, т. 12. – 694с.
11. Леся Українка. Твори в 4 т.: Оповідання, статті, листи / Упорядник Н. О. Вишнеvsька. – К., 1982. –Т.4.– 435 с.
12. <http://www.ukrlit.vn.ua/author/ukrainka.html>.